

Broedvogels van Polder IJdoorn in 2017

Frank van Groen

FOTO: WINN VAN DER SCHOT, 22-01-2018, OUDERKERK

Grutto'slaapplaats op 19 maart in het plas-dras-gebied.

In het voorjaar van 2017 heeft ondergetekende in opdracht van Natuurmonumenten Polder IJdoorn geïnventariseerd op broedvogels. De resultaten, inclusief een verspreidingskaart voor elke soort, zijn verschenen in een rapport (Van Groen, 2017). Drie jaar eerder had ik het gebied ook al geïnventariseerd, toen als vrijwilliger van de Vogelwerkgroep Amsterdam, als dank voor het realiseren van het vogelkijkpunt bij het plas-dras-gebied in dit natuurpletje onder de rook van Amsterdam. Ook in het verleden is het gebied diverse malen op broedvogels geteld. Hierdoor is een interessante reeks van gegevens ontstaan. In dit artikel worden de resultaten van 2017 samengevat, de aantalsontwikkeling van een aantal karakteristieke soorten geanalyseerd en het gebruik door vogels van het plas-dras-gebied door het jaar heen geschetst. De resultaten van 2014 zijn eerder in een rapport gepubliceerd op onze website vogelsamsterdam.nl (zoekterm Polder IJdoorn).

Gebiedsbeschrijving

Polder IJdoorn bestaat uit buitendijks grasland en rietland bij Durgerdam en is het enige bezit van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in de gemeente Amsterdam.

In de winter van 2013/2014 is Polder IJdoorn heringericht ten behoeve van weidevogels.

Polder IJdoorn ligt geheel buiten de voormalige Zuiderzeedijk. Waarschijnlijk is de polder omstreeks 1400 bekaad. Tijdens een storm in 1825 werd een groot deel van Polder IJdoorn weggespoeld. Daarna werd een klein deel apart ingedijkt. Dit werd de kleine polder. De rietlanden rond de polder zijn nooit voorzien van kaden. Op een diepte van ongeveer 15 meter onder het gebied ligt de pleistocene ondergrond. Daarboven bevindt zich een veenpakket dat vanwege de vele overstromingen in het verleden wordt afgewisseld met klei- en zandlagen. Het in 2017 geïnventariseerde gebied bestaat uit graslandpercelen (de grote polder, 49 ha), een plas-dras-gebied met rietlanden (de kleine polder, 15 ha) en buitendijks gelegen rietland met het meertje IJwind en moerasbos. Ook het buitendijkse rietland bij de jachthaven van Durgerdam is onderzocht. Het totale geïnventariseerde gebied is 90 ha groot.

De percelen van de grote polder bestaan uit vochtig grasland. Langs slootranden groeit hier en daar Pitrus, net als plaatselijk op enkele percelen. Hier en daar is sprake van verruiging met Akkerdistel en Fluitenkruid. De rietlanden in het gebied zijn deels ruig van karakter en deels bloemrijk (met lokaal Gewone Dotterbloem). In het moerasbos groeien voornamelijk Zwarte Els, Schietwilg en Grauwe Wilg. Ook staan er enkel grote dode Schietwilgen. De randen van het plas-dras-gebied in de kleine polder vallen in de zomer droog. Hier groeien moerasplanten als Goudknopje, Moerasandijvie en Moeraszuring. In februari 2014 is in de westhoek van het plas-dras-gebied een vogelkijkpunt gerealiseerd. Het bestaat uit een betonnen toegangspad en een soort terpje met enkele schermen en een bank. Het is een

geliefd excursiedoel van natuurliefhebbers. Met name in het voorjaar en de zomermaanden komen er veel vogelaars.

Ten zuidoosten van Polder IJdoorn ligt het vuurtoreneiland, onderdeel van de Stelling van Amsterdam. De Stelling van Amsterdam staat op de Werelderfgoedlijst van UNESCO. Het vuurtoreneiland is in beheer bij Staatsbosbeheer en via een pad en een brug verbonden met Polder IJdoorn.

In het vroege voorjaar van 2017 was het rietland rond het meertje IJwind, het rietland bij Durgerdam en een deel van het rietland tegenover het vuurtoreneiland gemaaid. In de overige rietlanden was sprake van overjarig Riet. Door het elk jaar laten staan van een deel van het rietland in Polder IJdoorn is altijd broedbiotoop voor rietzangvogels aanwezig in de vorm van overjarig riet. Tijdens het laatste bezoek op 10 juni 2017 was er nog nergens grasland gemaaid in de polder. Ergens eind juni zijn de eerste percelen gemaaid.

Methode Het broedvogelonderzoek werd uitgevoerd volgens de BMP-methode. Er werden vijf bezoeken uitgevoerd in de vroege ochtenduren op 5 april, 26 april, 9 mei,

De Gierzwaluw

Naam	2014	2017	Naam	2014	2017
Fuut	7	34	Fazant	4	4
Grauwe Gans	107	67	Waterral		1
Brandgans	27	24	Waterhoen		3
Nijlgans	2	2	Meerkoet	7	19
Bergeend	11	11	Scholekster	2	3
Krakeend	19	17	Kluut	6	7
Wintertaling	2	2	Kleine Plevier	1	
Wilde Eend	22	14	Kievit	36	16
Soepeend	2	5	Watersnip	1	
Zomertaling	1	1	Grutto	15	8
Slobeend	3	6	Tureluur	8	5
Krooneend	3	1	Houtduif		3
Kuifeend	8	1	Koekoek	1	1
Br. Kiekendief	1	1	Gr. Bonte Specht		1
Buizerd	1	1	Veldleeuwerik		1
Graspieper	16	8	Grasmus	5	3
Gele Kwikstaart	1		Tuinfluit	6	7
Witte Kwikstaart	2	1	Zwartkop	2	2
Winterkoning	3	16	Tijftjaf	3	5
Heggenmus	2	4	Fitis	5	12
Blauwborst	7	7	Baardman	1	4
Merel	3	6	Pimpelmees	1	
Cetti's zanger		1	Koolmees	1	1
Sprinkhaanzanger	5	3	Ekster	1	1
Snor	4	8	Zwarte Kraai	1	1
Rietzanger	80	122	Groenling		1
Bosrietzanger	7	3	Putter		1
Kleine Karekiet	65	73	Kneu	8	6
Braamsluiper	2	1	Rietgors	22	36
Aantal soorten	50	54	Aantal territoria	550	592

21 mei en 10 juni. Net als in 2014 duurde een bezoek ongeveer 4 uur.

Resultaten In Tabel 1 is het aantal vastgestelde territoria in 2014 en 2017 gegeven. Het broedvogelonderzoek heeft in 2017 op exact dezelfde wijze plaatsgevonden als in 2014. Niet alleen is door dezelfde waarnemer geteld, ook de tijdsbesteding, de looproute en de verdeling van de vijf bezoeken over het seizoen was vrijwel gelijk. Hierdoor zijn de gegevens uit beide jaren goed te vergelijken. Van de 54 in 2017 vastgestelde soorten broedvogels komen er tien voor op de 'Rode Lijst van de Nederlandse Broedvogels' (2004-2017). Inmiddels is er een nieuwe Rode Lijst.

Gedurende het hele broedseizoen waren enkele paren Bergeend en Slobeend aanwezig in het plas-dras-gebied. In hoeverre ook sprake was van daadwerkelijk broeden is de vraag. In het begin van het broedseizoen verbleven grote groepen Brandganzen op de graslandpercelen van de grote polder. Het aantal nam geleidelijk af van 2000 op 5 april, via 1500 op 26 april tot nog steeds 900 op 9 mei. Op de dijk om de grote polder speelden op 9 mei vier jonge Vosjes.

Vergeleken met 2014 is zowel het aantal soorten als het aantal vastgestelde territoria wat toegenomen. Rode Lijstsoorten Watersnip en Gele Kwikstaart verdwenen, maar Rode Lijstsoort Veldleeuwerik verscheen. Andere soorten die wel in 2014 zijn vastgesteld maar niet in 2017 zijn Kleine Plevier en Pimpelmees. Andere nieuwe soorten in 2017 waren Waterral (1), Waterhoen (3), Houtduif (3), Grote Bonte Specht (1), Cetti's zanger (1), Groenling (1) en Putter (1).

Opvallende stijgers zijn Fuut (van 7 naar 34), Meerkoet (van 7 naar 19), Winterkoning (van 3 naar 16), Snor (van 4 naar 8), Rietzanger (van 80 naar 122) en Fitis (van 5 naar 12). Opvallende dalers zijn Grauwe Gans (van 107

FOTO: FRANK VAN GROEN

Vos in plas-dras-gebied op 21 augustus 2017.

naar 67), Kievit (van 36 naar 16), Grutto (van 15 naar 8) en Graspieper (van 16 naar 8). Het aantal territoria van weidevogels halveerde bijna (van 79 naar 41) en watervogels namen licht af (van 221 naar 204 territoria). Moerasvogels deden het beter, met een toename van 40% qua aantal territoria voor deze groep (van 186 naar 260). Ook vogels van struwelen en jong bos namen toe (van 47 naar 64 territoria).

Polder IJdoorn is in de jaren 1991, 1999, 2006, 2009 en 2012 in het kader van de PNI (Provinciale Natuur Inventarisatie) geïnventariseerd op broedvogels, voornamelijk op weidevogels. In 1996 en 1997 is de polder op alle broedvogels geïnventariseerd. Bij deze inventarisaties is het rietland bij Durgerdam niet meegenomen. De resultaten van deze inventarisaties staan genoemd in het rapport van Van Groen (2014). Uit deze gegevens blijkt dat van Grote Bonte Specht, Cetti's Zanger, en Groenling voor het eerst territoria zijn vastgesteld in het gebied. Bij alle negen inventarisaties samen zijn in totaal 69 soorten vastgesteld.

De afname van weidevogels is opvallend. De herinrichting van de polder ten behoeve van deze groep heeft vooralsnog nog geen resultaat opgeleverd. Halverwege de jaren negentig was nog sprake van ongeveer 120 territoria van de vier steltlopers Scholekster, Kievit, Grutto en Tureluur in Polder IJdoorn. Anno 2017 is daar nog ongeveer een kwart van over. Ten opzichte van 2014 is sprake van een grote afname. Er zijn diverse oorzaken voor aan te wijzen. Een belangrijke negatieve factor voor deze groep is de aanwezigheid van de Vos in de polder. Daarnaast is mogelijk de kruidenrijkdom, het bodemleven en het waterpeil in het vroege voorjaar nog niet optimaal.

De toekomst zal leren of Polder IJdoorn een kraamkamer voor weidevogels zal worden, zoals Natuurmonumenten wil. De intentie om dit te verwezenlijken is er nog steeds. Als dat niet mocht lukken is het gebied ook voor andere soorten als aantrekkelijk foerageer- en broedgebied in te richten, dankzij het feit dat het een eigen waterhuishouding kent en geen rekening hoeft te worden gehouden met landbouwbelangen/agrarische productie. Tijdens een brainstormsessie afgelopen voorjaar over

mogelijke ontwikkelingen die de natuur ten goede zouden kunnen komen langs de Waterlandse kust, waar naast mijzelf onder meer wetlandwachten, provinciale ambtenaren, visserijbiologen en mensen van Rijkswaterstaat en waterschappen aanwezig waren, kwam ook de potentie van Polder IJdoorn als opgroeigebied voor jonge vis ter sprake. Het inunderen van een groot deel van de grote polder met water uit het IJmeer zou een uitstekend paaigebied voor vissen kunnen opleveren. Dat een dergelijk moeras ook aantrekkelijk voor vogels kan zijn kan ik me voorstellen. Broedgevallen van moerassterns en rallen, en een eldorado voor reigers, het zou zomaar kunnen.

Toelichting op de stand van een aantal soorten

Hieronder wordt de ontwikkeling van de stand van enkele karakteristieke broedvogels van Polder IJdoorn nader toegelicht. Achter elke soort is het aantal vastgestelde territoria vermeld in 2014 en 2017.

Fuut (7, 34) De Fuut broedt in de oeverbegroeiing rond de polder. In het noordoosten van het gebied was een kolonie van 18 paar aanwezig. Met name door de aanwezigheid van deze kolonie was het aantal paren niet eerder zo hoog. In 1991 werden 20 paar vastgesteld.

Grauwe Gans (107, 67) Vergeleken met 2014 is sprake van een afname, daar waar eerst sprake was van een spectaculaire toename. Mogelijk is de aanwezigheid van de Vos hier voor verantwoordelijk. Gezien de gevonden prooi-resten was in elk geval duidelijk dat ganzen regelmatig ten prooi vallen aan de Vos.

Er werden ruim 40 paar met jongen geteld. Deze foerageren vooral op de percelen in het noorden van de grote polder, dicht bij Durgerdam en ver van de verblijfplaats van de vossenfamilie in het rietland bij het vuurtoreneiland.

Meerkoet (7, 19) In tegenstelling tot een aantal andere watervogels is de Meerkoet duidelijk toegenomen ten opzichte van 2014, ondanks de aanwezigheid van de Vos. In de jaren negentig was sprake van bijna 30 territoria.

Scholekster (2, 3) Sinds eind jaren negentig schommelt de stand van de Scholekster rond de drie paar. Begin jaren negentig was de stand driemaal zo hoog.

Kievit (36, 16) Ten opzichte van 2014 is de Kievit stevig afgenomen. In de jaren negentig waren ruim 40 paar aanwezig. De meeste territoria bevonden zich in het centrale deel van de grote polder. Meer naar het noorden werden enkele jongen gezien.

Grutto (15, 8) Ook de Grutto nam gevoelig af ten opzichte van 2014. Daarmee werd de laagste stand ooit in het gebied bereikt. Alleen in het noorden van de polder kon een paar met gedrag dat wees op de aanwezigheid van jongen gekarteerd worden. Begin jaren negentig waren nog rond de 60 paar aanwezig.

Tureluur (8, 5) Ook de Tureluur bereikte de laagste stand ooit in het gebied. In 1997 werd de hoogste stand bepaald, namelijk 29 paar. De recente afname in dit gebied is veel groter geweest dan de landelijke afname.

Graspieper (16, 8) Opvallend is de halvering van de stand van de Graspieper in het gebied sinds 2014. In dat jaar werd ook uitzonderlijk hoog aantal territoria bereikt. In 2009 was sprake van zes territoria en in 2012 van negen.

Winterkoning (3, 16) Vergeleken met 2014 is het aantal territoria van de Winter-

koning ruim vervijfvoudigd in Polder IJdoorn. Dat heeft waarschijnlijk twee oorzaken. Allereerst is de afgelopen jaren sprake geweest van zachte winters na enkele juist wat strengere winters. Daardoor is de stand waarschijnlijk hersteld. Daarnaast is de opslag van struiken sterk toegenomen in het gebied, met name rond de kleine polder. Daar bevinden zich dan ook alle territoria. Midden jaren negentig werden maximaal drie territoria vastgesteld.

Snor (4, 8) Zeven van de acht territoria lagen rond het meertje IJwind. Vergeleken met 2014 is de stand verdubbeld. Niet eerder werden zoveel territoria vastgesteld van deze Rode Lijstsoort in Polder IJdoorn.

Rietzanger (80, 122) In 2014 kende de Rietzanger al een hoge stand. Met 122 territoria in 2017 is het de talrijkste broedvogel van het gebied. Vrijwel alle territoria liggen in de buitendijkse rietlanden. Ook in ruige begroeiing op de dijk ronde de grote polder zijn enkele territoria aanwezig.

De recordstand van Snor en Rietzanger in het gebied heeft te maken met ontwikkelingen in de winterkwartieren van deze soorten. De laatste jaren is de hoeveelheid neerslag die valt in de Sahelzone toegenomen. Dit is gunstig voor Europese trekvogels die in het gebied overwinteren. De soorten die hier het meest van profiteren zijn Rietzanger en Snor (Scheckerman, 2017).

Fitis (5, 12) Vergeleken met 2014 verdubbelde de stand van de Fitis ruim. De toegenomen begroeiing met struiken rond het plas-dras-gebied is een belangrijke oorzaak van de toename. De stand is nu vergelijkbaar met die in het midden van de jaren negentig toen 13 (1996) en 10 (1997) territoria werden vastgesteld.

Baardman (1, 4) In de rietlanden in het gebied werden verspreid vier territoria vastgesteld, tegen één in 2014. Niet eerder konden bij een broedvogelinventarisatie zoveel territoria genoteerd worden in Polder IJdoorn. Al op 9 mei werd een uitgevlogen jonge Baardman gezien. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de Baardman een lastig te inventariseren soort is met een lage trefkans en een vroege datumgrens. Waarnemersinvloeden en toeval spelen een relatief grote rol in de bepaling van het aantal territoria.

Rietgors (22, 36) Vergeleken met 2014 is de Rietgors flink toegenomen. Nooit eerder werden zoveel territoria vastgesteld in het gebied. Midden jaren negentig was sprake van rond de 20 territoria.

Functie plas-dras-gebied voor vogels

Sinds 1997 had de kleine polder een afwijkend peilbeheer en zette men in de winter en in het vroege voorjaar de graslandpercelen daar plas-dras. Rond de eeuwwisseling begaf het dijkje rond de kleine polder het en kon water van het aangrenzende IJmeer bij aanlandige wind vrij naar binnen stromen. Hierdoor ontstond een permanent plas-dras-gebied. Vanwege de hoge natuurwaarden die ontstonden en uit geldgebrek heeft Natuurmonumenten dat toen maar zo gelaten. Hierdoor egaliseerde de bodem, slibde de inlaat steeds meer dicht en kon in de zomer van 2013 vrijwel geen water meer de kleine polder instromen. Toen viel het gebied droog.

Na jaren van voorbereiding is Polder IJdoorn heringericht in de winter van 2013/2014.

Aan de rand van het plas-dras-gebied werd een vogelkijkpunt gerealiseerd, een lang gekoesterde wens van de vogelwerkgroep. De voorheen officieel voor bezoekers niet toegankelijke polder werd gedeeltelijk opengesteld door middel van een doodlopend pad naar het vogelkijkpunt. Het gebied ligt op een gunstige locatie voor trekvogels, aan de oostkust van Noord-Holland en in de zuidwesthoek van het IJsselmeergebied. Regelmatig werden bijzondere soorten gezien in het plas-dras-gebied. Gedenkwaardige Amsterdamse dwaalgasten die er voor 2017 zijn opgemerkt zijn Siberische taling (2006), Amerikaanse Wintertaling (2001), Bonapartes Strandloper (2001), Zwarte Ibis (4x), Flamingo (3x), Woudaap (2x), Gestreepte Strandloper (6x), Breedbekstrandloper (3x), Poelruiter (5x), Lachstern (2015) en Witwangstern (2x). Ook iets minder zeldzame soorten als Strandplevier, Grauwe Franjepoot en Rosse Franjepoot (2015) zijn er vastgesteld. In de wintermaanden is de Kinseldam (=Hoeckelingsdam; red), die vlak achter Polder IJdoorn in het IJmeer ligt, een belangrijke slaappleaats voor ganzen, met name Brandganzen. Bij een hoog waterpeil in het IJmeer staat de Kinseldam grotendeels onder water en slapen veel ganzen in het plas-dras-gebied van Polder IJdoorn. In het vroege voorjaar is het gebied in gebruik als slaappleaats voor Grutto's. Na het broedseizoen vetten er veel Grutto's en Tureluurs op voor de grote trek na het zuiden. Wanneer door maaiwerkzaamheden na half mei veel weidevogels hun jongen verliezen lopen de aantallen Grutto's en Tureluurs die het in plas-dras-gebied komen slapen snel op. Soms komen er ook grote groepen Wulpen slapen.

Vogels die op trek zijn strijken in het plas-dras-gebied van Polder IJdoorn kortere of langere tijd neer om op krachten te komen,

Maxima per soort vastgesteld in
plasdrasgebied Polder IJdoorn in 2017

Naam	Aantal	Datum
Casarca	2	26-May
Bergeend	45	19-Mar
Krakeend	250	16-Aug
Smient	2	2-Jul
Slobeend	210	26-Sep
Wilde Eend	40	20-Aug
Pijlstaart	3	15-Oct
Zomertaling	9	9-Aug
Wintertaling	450	15-Oct
Kleine Zilverreiger	2	6-Aug
Lepelaar	48	26-Jun
Bruine Kiekendief	5	26-Jul
Waterral	2	2-Jul
Porseleinhoen	6	27-Aug
Scholekster	26	12-Jul
Steltkluut	3	21-Apr
Kluut	120	6-May
Kleine Plevier	3	29-Jun
Bontbekplevier	10	9-May
Kievit	200	29-Aug
Bonte Strandloper	8	16-Mar
Kemphaan	150	1-Sep
Watersnip	100	29-Aug
Grutto	920	19-Mar
Regenwulp	11	16-Aug
Wulp	300	9-Aug
Oeverloper	5	11-Aug
Witgat	7	28-Aug
Zwarte Ruiter	8	2-Sep
Groenpootruiter	6	17-Jul
Bosruiter	4	25-Jul
Tureluur	300	7-Jun
Steenloper	3	27-Aug
Kokmeeuw	60	5-Jul
Kleine Mantelmeeuw	20	24-Aug
Zilvermeeuw	7	16-May
Grote Mantelmeeuw	8	25-Aug
Reuzenster	8	6-Sep
Witwangstern	16	21-May
Visdief	4	23-Jun
Gierwaluw	80	26-Jul
Oeverwaluw	200	17-Sep
Waterpieper	3	17-Nov

even uit te rusten of op te vetten. De waterstand in het plas-dras-gebied bepaalt of het vooral om eenden gaat of om steltjes. In Tabel 2 is voor een aantal soorten eenden en steltlopers het maximale aantal vogels gegeven dat op enig moment in 2017 aanwezig was (bron Waarneming.nl). Aardige soorten waarvan in 2017 maximaal één exemplaar tegelijk werd waargenomen in het plas-dras-gebied zijn Roerdomp (aug), Goudplevier (aug), Zilverplevier (april, mei en sept), Kanoet (april en aug), Kleine Strandloper (mei en juli), Krombekstrandloper (juli t/m sept), Bokje (april), Rosse Grutto (juli), Grauwe Franjepoot (aug t/m 1 okt), Dwergmeeuw (juli), Zwartkopmeeuw (juli) en Geelpootmeeuw (juli). In werkelijkheid maken veel meer vogels gebruik van het gebied dan je op grond van de cijfers van Tabel 2 zou verwachten. Recent onderzoek in de Everdingerwaard toonde bijvoorbeeld voor Grutto's aan dat wel bijna tweemaal zoveel vogels van het gebied gebruik maakten als de maximale aantallen die geteld werden op de slaappleats (Altenburg et al, 2017). In de trektijd is de turnover hoog. Vogels komen aan, blijven een paar dagen en vertrekken weer. Hierdoor is een relatief klein gebied als Polder IJdoorn van groot belang voor trekvogels, temeer omdat dit soort gebiedjes schaars zijn in de omgeving van Amsterdam.

Conclusie Polder IJdoorn is een bijzonder vogelgebied onder de rook van Amsterdam. De toekomst zal uitwijzen of het behouden kan blijven als belangrijk weidevogelgebied. Op dit moment is Polder IJdoorn van groot belang voor moerasvogels en doortrekkende steltlopers en eenden. Ook vervult het een functie als slaappleats voor Grutto's en soms ganzen.

Literatuur Altenburg, J.F., M. Huizinga & J. Loonstra. Frequentie tellingen en kleurringaflezingen illustreren het belang van de Everdingerwaard voor Grutto's. *Limosa* 90 (2017): 3-12. Groen, F.M. van, 2014. Broedvogels van Polder IJdoorn, Inventarisatie 2014 en vergelijking met oude gegevens. Vogelwerkgroep Amsterdam. Groen, F.M. van, 2017. Broedvogels van Polder IJdoorn, Inventarisatie 2017, Van der Goes en Groot, Alkmaar, G&G-rapport 2017-57. Schekkerman, H. Sahel-neerslag en Nederlandse broedvogels: een verkenning op basis van het CES. *Sovon-nieuws* 30-4, december 2017.